

Twintig jaar vrijheid in Slowakije

De val van de Berlijnse muur, nu twintig jaar geleden, werd met veel luister gevierd en dat was terecht. Maar ook het toenmalige Tsjecho-Slowakije beleefde op 17 november 1989 de eerste tekenen van de vrijheid. De eerste studentenbetogingen in Praag zouden kort nadien leiden naar een herhaling, maar nu een definitieve versie van de Praagse Lente in 1968.

Alexander Dubček

Om de revolutie van 1989 te verstaan is het nodig eerst de persoon van Alexander Dubček te vermelden. Deze Slovaakse politicus werd in 1965 aangeduid als opvolger voor Novotny, de laatste echte stalinistische partijleider. Dubček was voorstander van een politiek, waarin gedeeltelijk een toegeving zou worden gedaan aan de opinie van de meerderheid van Tsjechen en Slowaken.

Hij betrachtte daarbij “*een communisme met een menselijk gelaat*” en als middel daartoe “*economische hervormingen*”. Maar de tegenstand groeide vanuit twee kanten: de leiding in de Sovjet Unie, en het streven van de Slowaken naar een eigen staat.

De Praagse Lente (1969)

In tegenstelling tot de andere Slavische volkeren, waren de Tsjechen en Slowaken kernlanden geweest van het *Heilig Roomse Rijk* en later van het *Oostenrijks-Habsburgse keizerrijk*. Dit verklaart in grote mate hun afkeer voor de communistische Sovjetdictatuur maar ook voor het intern gebrek aan echte democratie: Tsjechen en Slowaken hebben een eigen historische en culturele achtergrond. De onderdrukking van de katholieke godsdienst zou daarbij de sympathie aanmoedigen van katholieke overheden en intellectuelen, wanneer vooral jongeren, arbeiders en studenten, openbaar beginnen te manifesteren tegen het bestaande regime.

Dubček grijpt niet in, omdat hij aanvoelt dat de publieke opinie dezelfde wijzigingen wil als deze vervat in zijn eigen doelstellingen: een menselijker gelaat en economische verbeteringen. Het wordt “*een fluwelen revolutie*”. Maar Moskou wordt ongerust, wat in Tsjecho-Slowakije gebeurde was te gevaarlijk, omdat de publieke manifestaties ook andere buurlanden zouden kunnen aantasten. Het Warschau-Pakt en de inspiratie van de Breznev-doctrine waren voor de leiders in het Kremlin voldoende om Praag militair binnen te vallen en een einde te maken aan de Praagse Lente.

De communistische partijleider Gustav Husak, van Slovaakse afkomst, wordt door de Sovjet Unie aangeduid als opvolger van Dubček. Om de Slowaken ter wille te zijn zet hij toch één belangrijke stap: Tsjecho-Slowakije verandert van unitair land naar een Tsjecho-Slovaakse Federatie. Alexander Dubček wordt praktisch verbannen in zijn eigen land, maar bewaart zijn vroegere idealen .. en wacht op het geschikte ogenblik. Dat zou twintig jaar later komen.

Twintig jaar geduld

In april 1969 moest Dubček zijn ontslag geven als eerste secretaris van de partij en onmiddellijk reageert hij tegen de houding van Gustav Husak. Het communistisch blok richt zich nu rechtstreeks tegen de persoon van Dubček. Op 26 augustus schrijft hij een protestbrief aan Husak: “ongeveer een ganse maand was er een open campagne, en deze wordt steeds erger, rechtstreekse en onrechtstreekse aanvallen tegen mij gericht”. De actie van de partijgenoten en partijgetrouwen tegen Dubček zou niet verminderen, men wilde hem weg, maar men vreesde dat een te harde aanpak hevige reacties zou uitlokken bij een gedeelte van de Slovaakse bevolking.

Voor enkele maanden wordt hij naar Turkije gezonden als ambassadeur, op die plaats zonden de Sovjetautoriteiten hun lastige figuren... nadien zoekt Dubček zelf naar een taak die hem en zijn gezin voorziet van levensonderhoud maar toch een bepaalde vrijheid van handelen laat. Hij wordt bediende bij het *West-Slovaakse Bosbeheer*, waar hij instaat voor het onderhoud van het materiaal. Dag na dag wordt hij in 't oog gehouden door de geheime staatsdiensten, zodat noch hij zelf, noch zijn vrouw en drie kinderen ergens vrij en ongecontroleerd konden verblijven. Maar intussen lukt hij er toch in, dank zij zijn vele vrienden, heel wat berichten naar het buitenland te verzenden en vooral de evolutie in de Sovjet-Unie zelf te volgen.

In december 1974 schrijft hij naar Dr. Jaroš, zijn vroegere privésecretaris die toen werkte als bouwarbeider: “*de dag komt waarop er ook in onze straat feest zal zijn*”, hij was op de hoogte van de “*perestrojka*” van Mikhail Gorbachov en voelde aan dat grote veranderingen op komst waren. Wanneer de nieuwe Sovjetleider Bratislava bezoekt, wordt de woning van Dubček bewaakt door een uitgebreide politiemacht. De groeiende werkloosheid en armoede in Slovakije bedreigden meer en meer het gezag van de communistische partij, en deze vreesden reacties, vooral vanuit de kringen die tijdens de Praagse Lente actief waren.

Steun van buitenlandse sympathisanten

Stilaan ontstond er in het buitenland interesse voor Dubček en de Praagse Lente, vooral bij de Italiaanse communisten. In oktober 1987 lukt hij er in een interview te geven met een journalist van *l'Unita* : dit wordt de definitieve doorbraak. Het interview wordt overgenomen door meerdere internationale dagbladen, maar vooral door radiozenders zoals “*the Voice of America*” en de BBC in Londen. In enkele weken tijd wordt Dubček van Slovaakse bosarbeider een internationale politieke figuur. Meer en meer journalisten komen naar Bratislava om interviews af te nemen, en vanuit het buitenland ontvangt hij officiële uitnodigingen voor het geven van conferenties. De vraag was natuurlijk of de communisten van de harde lijn hem zouden toestaan Tsjecho-Slovakije te verlaten.

Dan komt de officiële uitnodiging van de universiteit van Bologna, die hem het eredoctoraat in Politieke Wetenschappen wenst te geven. Zijn vrienden lukken er in bepaalde communistische ambtenaren te overtuigen en hij krijgt de toelating, maar ... zeer vlug ziet de hogere leiding in dat ze een grote fout hebben gemaakt: zijn toespraak in Bologna, die internationale weerklank ontving, zou de eerste aanloop zijn naar de studentenrevolutie in Praag twee jaar later.

17 november 1989

Na de val van de Berlijnse Muur kwamen de leiders in Tsjecho-Slovakije in een moeilijke positie, omringd door Hongarije en Oost-Duitsland, waar het communisme stilaan in elkaar aan het storten was. Het was dan ook geen wonder dat de Tsjechen en Slovaken van zich zouden laten horen. Op de avond van 17 november trokken 15.000 studenten door de hoofdstad Praag. Het was een symbolische optocht om een bloedbad te herdenken, door de nazi-bezitters aangericht in 1939. Maar tijdens deze manifestatie werden ook slogans geuit voor meer vrijheid. De politie greep hardhandig in, en sloeg letterlijk de betoging uiteen.

De houding van de politie werd door de bevolking vooral afgekeurd, omdat deze studentenmanifestatie niet gericht was tegen de huidige regering maar tegen de vroegere Duitse bezetting. Nu kwam de bevolking massaal op straat uit solidariteit. Elke dag waren er manifestaties met telkens meer deelnemers. Op 19 november werd het aantal geschat op 200.000, de dag nadien op een half miljoen. Symbolisch rinkelden alle deelnemers op het immense Wenceslasplein in Praag met hun sleutelbossen. Hun aantal groeide dagelijks aan, en ook in Bratislava begonnen de Slovaken op hun beurt met dergelijke manifestaties op hun *SNP-namestie*, waar grote bijeenkomsten regelmatig zouden plaatsvinden.

Alexander Dubček werd zowel in Praag als in Bratislava als een vriend onthaald door de manifestanten, hoewel hij op 17 november door de staatsveiligheid werd aangehouden en ondervraagd tot in de vroege morgen. Men laat hem vrij en op dat ogenblik begon voor hem de echte toekomst, waarvoor hij zoveel jaren had gevochten.

De democratische oppositie wordt georganiseerd.

De organisaties *Burgerforum* in Tsjechië en het Slovaakse *Publiek tegen het geweld* vragen Vaclav Havel de leiding te nemen van de actie tegen de communistische leiders.

Vaclav Havel is schrijver en staatsman. Wegens zijn liberaal-burgerlijke afkomst, maakten de communisten het hem in 1948 moeilijk verder te studeren. Hij volgde avondlessen in chemie, maar koos uiteindelijk voor het theater. Zijn schrijverstalent zou een grote hulp zijn bij zijn latere politieke carrière.

Na de beëindiging van de Praagse Lente in 1968 werd hem publicatieverbod opgelegd. In 1977 was hij één van de grondleggers van Charta 77, de beweging die voortdurend de Tsjecho-Slovaakse overheid wees op de schending van de mensenrechten. Als dissident bracht hij in die periode 5 jaar door in de gevangenis.

De democratische oppositie organiseert zich wonderwel in enkele dagen vooral rond beide figuren, Havel en Dubček en op 28 november legt de premier Ladislav Adamec zich bij de toestand neer. Hij gaat akkoord met het afschaffen van de verplichte communistische opvoeding, het afbreken van het IJzeren Gordijn en het opgeven van de machtspositie van de KP. Hij gaat ook akkoord om een overgangsregering te vormen met niet-communisten. Op 10 december wordt de nieuwe regering gevormd en neemt de president Gustav Husak ontslag. Dit was het einde van de communistische overheersing in Tsjecho-Slovakije.

Van vrijheid naar Onafhankelijkheid

De invloed van Vaclav Havel op het politieke leven was voor een belangrijk deel te danken aan de steun van het “Občanské fórum” (*Burgerforum*) dat vooral in Praag, en minder in Slowakije, een belangrijke rol zou spelen. Hij had intussen ook vele vrienden bij de niet-communistische schrijversbond, waarvan hij op 3 december was verkozen tot voorzitter.

Op 29 december werd hij door het parlement verkozen als president van Tsjecho-Slowakije en Alexander Dubček tot voorzitter van het federale parlement. In juni 1990 worden dan de eerste vrije verkiezingen gehouden. Zowel in Tsjechië “Občanské forum” als in Slowakije “Verejnost’ proti násilíu” (*publiek tegen geweld*) behalen de democratische massabewegingen een comfortabele overwinning.

Dubček bij Gorbachov

De harde Stalinistische lijn was ook in de Sovjet-Unie afgebrokkeld, en na de komst van Mikhail Gorbachov zou de *perestrojka* ook in de meeste vroegere onderworpen landen doordringen. Waar Dubček in de zeventiger jaren door een politiemacht werd bewaakt tijdens Gorbachov's bezoek, wordt hij nu officieel ontvangen in Moskou in mei 1990. Gorbachov verklaarde dat hij blij was de voorzitter en de delegatie van het Tsjecho-Slowaakse parlement te verwelkomen, en gaf toe dat het binnentrekken van de troepen in 1968 een vergissing was geweest. Voor Alexander Dubček was dit een van de mooiste momenten uit zijn politieke loopbaan.

Hervormingen en groeiende tegenstellingen

De nieuwe regering stond voor een zeer moeilijke taak, om de twee landsdelen terug leefbaar te maken na de puinhoop die de communistische jaren hadden veroorzaakt. Het was dan ook niet te verwonderen dat in Slowakije de eenheid tegen de verdrukking door de communisten door sommigen vlug werd verbroken. Niet alleen bij de extreem-nationalistische groepen, maar ook binnen “publiek tegen geweld” gingen meer en meer stemmen op dat de tijd voor het herstel van een eigen Slovaakse staat gekomen was. De economische achterstand in Slowakije bleef groot, terwijl deze in het Tsjechisch gedeelte duidelijk verbeterde.

De Slovaken kiezen voor een eigen staat

Bij de verkiezingen van juni 1992 kwam Vladimir Meciar (nationalistische en populistische HZDS) als overwinnaar naar voor. Op 17 juli 1992 werd een verklaring van *Slovaakse soevereiniteit* in de Slovaakse Nationale Raad met een grote meerderheid aanvaard.

Op 1 januari 1993 werd de opsplitsing van Tsjecho-Slowakije definitief, en werden Slowakije en Tsjechië beiden een onafhankelijke republiek. Vladimir Meciar werd eerste minister. Michal Kovac werd verkozen als eerste president. In Tsjechië werd Vaclav Havel op 26 januari 1993 door het parlement aangesteld als eerste Tsjechische president, Vaclav Klaus bleef premier en is dit nog steeds. Begin november 2009 heeft hij als laatste het verdrag van Lissabon goedgekeurd.